

фесійно важливі здібності до переговорної діяльності. Серед яких спеціальних здібностей необхідно виділити:

1) діагностичні, тобто здатність поліцейського визначати: а) рольову структуру учасників натовпу та виокремлювати з них керівників, організаторів, бунтівників, конфліктних осіб, тих, хто сумлінно помиляється, емоційно-нестійких, допитливих та тих, кого залучили організатори та підбурювачі шляхом погроз; б) характерологічні особливості різних типів осіб; в) стратегії поведінкові різних категорій осіб; г) здійснювати аудіо-візуальну психодіагностику та ін.;

2) оцінні, тобто здатність поліцейського оцінювати: а) ступінь ефективності того чи іншого способу, методу, тактичного прийому переговорної діяльності; б) наслідки власної стратегії поведінки; в) ситуацію масового заходу та ін.;

3) стратегічно-тактичні, тобто здатність поліцейського: а) планувати переговорну діяльність; б) "бачити" перспективу; в) визначати головну мету та завдання переговорної діяльності; в) урахувати різноманітні ризики, що можуть виникнути під час переговорного процесу та ін.;

4) організаторські, тобто здатність поліцейського: а) визначати головні та невідкладні завдання при організації переговорної діяльності; б) безпосередньо організувати власну діяльність; в) організувати переговорну діяльність та ін.;

5) лідерські, тобто здатність поліцейського управляти іншими;

6) прогностичні, тобто здатність поліцейського передбачати: а) можливі небажані явища під час переговорної діяльності; б) наслідки переговорної діяльності; в) наслідки застосованих тактичних прийомів та ін.;

7) перцептивні, тобто здатність поліцейського: а) відчувати та розуміти психічні стани людей; б) проникати у їхній внутрішній світ; в) адекватно інтерпретувати їхню поведінку та ін.;

8) мобілізаційні, тобто здатність поліцейського до: а) емоційно-вольової саморегуляції під час здійснення переговорної діяльності; б) самоорганізації; в) підтримки власного професійного інтересу до переговорної діяльності та ін.

Також велике значення для ефективного процесу переговорної діяльності під час масових заходів має мотивація поліцейського групи превентивної комунікації,

яка визначається в його: а) бажанні бути ефективним переговорником; б) потребі якісно здійснювати переговорний процес; в) мотиві досягати професійних успіхів у переговорній діяльності.

Отже, компетентність поліцейського групи превентивної комунікації ґрунтується на комплексі таких взаємопов'язаних та взаємодетермінованих професійно важливих складових: знання, уміння, навички, здібності, досвід, мотивація, якості. Описаний ними конкретний зміст зазначених складових сприятиме визначенню змісту освіти в галузі переговорної діяльності поліцейських групи превентивної комунікації.

Необхідно також підкреслити, що зазначений різновид компетентності взаємопов'язаний з іншими різновидами компетентності (кримінально-правовою, адміністративно-правовою, психологічною, соціальною, комунікативною та ін.), які у поєднанні впливають на рівень професіоналізму поліцейського групи превентивної комунікації.

Література

1. Назаретян А. П. Агрессивная толпа, массовая паника, слухи : лекции по социальной и политической психологии : учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. психологии / А. П. Назаретян. - СПб. [и др.] : Питер, 2003. - 189 с.

2. Про реалізацію в окремих територіальних органах і підрозділах Національної поліції пілотного проекту щодо запровадження діяльності груп комунікації під час проведення мирних зібрань та інших масових заходів: доручення Національної поліції від 02.02.2017 № 1178/02/20-2017

3. Пальчевський С.С. Педагогіка: навч. посіб. / С.С. Пальчевський. - К.: Каравела, 2007. - 576 с.

4. Цільмак О.М. Зміст складових соціально-психологічної компетентності слідчих органів досудового розслідування Національної поліції. / О.М. Цільмак // Південноукраїнський правничий часопис. - 2017. - № 2. - С.111-119.

Оверченко Д. Г.,

аспірант ОДУВС

Надійшла до редакції: 15.04.2017

УДК: 159.9 : [351.741 : 343.102]

ПРО ДЕЯКІ ЗМІНИ ПСИХОЛОГІЧНИХ СТАНІВ ПРАЦІВНИКІВ СПЕЦПІДРОЗДІЛІВ ТА СЛІДЧИХ МВС ПРОТЯГОМ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В рамках практичної роботи працівників поліції системи МВС потребують проведення обстеження великих численних контингентів працівників за обмежений час. Тому для даних завдань використовуються експрес-методики, а саме психологічна скринінг-діагностика, такі як РНП (рівень невротизації та психопатизації) та РЕН (рівень невротизації та психопатизації), які виявляють прояви таких станів, як невротизація та психопатизація, та схильність до них. Професійна діяльність працівників підрозділів спеціального призначення та слідчих зазвичай призводить до зміни психологічного стану, а найчастіше може приводити до виникнення станів невротичного регістру.

Тому для виявлення їх проводяться обов'язкові щорічні психологічні, психофізіологічні та психіатричні огляди.

В рамках практической работы сотрудников полиции системы МВД требуют проведения обследования больших многочисленных контингентов сотрудников за ограниченное время. Поэтому для данных заданий используют экспресс-методики, а именно психологическую скрининг-диагностику, такую как УНП (уровень невротизации и психопатизации) и РЕН (уровень невротизации и психопатизации), которые выявляют проявления таких состояний, как невротизация и психопатизация, и склонность к ним. Профессиональная

До нової концепції юридичної освіти

деятельность сотрудников подразделений специального назначения и следователей зачастую приводит к изменениям психологического состояния, а чаще всего может приводить к возникновению состояния невротического регистра. Поэтому для их выявления проводятся обязательные ежегодные психологические, психофизиологические и психиатрические осмотры.

Метою даного обстеження було виявлення станів невротизації, психопатизації, агресивності працівників системи правопорядку, а саме: спеціальних підрозділів та слідчих, які можуть виникнути протягом їх службової діяльності та були виявленими при проведенні їм щорічного обов'язкового психофізіологічного, психологічного, психіатричного оглядів.

Професійна діяльність працівника системи правопорядку пред'являє до людини певні вимоги і накладає своєрідний відбиток на її особистість і весь спосіб життя. Психологічні особливості діяльності працівників системи правопорядку МВС України на сьогодні досить докладно досліджені в юридичній психології. При цьому розроблення зазначеної проблеми відбувалося як у плані психологічного аналізу структури професійної діяльності працівників, так і в плані психологічної характеристики властивого їй комплексу психологічних особливостей (Васильєв В.Л. [3], Решетников М.І. [4], Ширяєв Д.А. [6] та ін.). Особливу значущість мали напрацювання вітчизняних психологів щодо визначення професійно обумовлених факторів впливу на здоров'я та спосіб життя керівників правоохоронних органів. Так, згідно з результатами наукових пошуків В.А. Абабакова [1], В.І. Барка [2], Д.М. Супрун [5] та ін. на сьогодні загальними професійно обумовленими факторами впливу на стан здоров'я правоохоронців є значні психічні і фізичні навантаження. Більшість авторів виділяє три групи факторів, що ведуть до виникнення невротичних розладів: чинники, зумовлені специфікою діяльності; чинники особистісних властивостей; чинники соціально-психологічного характеру.

Напруженість та екстремальність є обов'язковою умовою діяльності працівників системи правопорядку. За даними вітчизняних та зарубіжних досліджень професійна діяльність працівника системи правопорядку МВС за своєю стресогенністю посідає друге місце після професії шахтаря в переліку 35 найпоширеніших ризиконебезпечних спеціальностей і оцінюється в 7,7 бала за 10-бальною шкалою. Для порівняння: стресогенність роботи пожежного оцінюється в 6,3 бала, військовослужбовця - в 4,7 бала [7; 8].

Вплив негативних чинників сукупності на працівників з оперативного-розшуковою функцією діяльності може призводити до руйнування соціально-психологічного благополуччя працівників, виснаження захисних сил (функцій) організму й психіки та виникнення психологічної дезадаптації або до розладів психогенного характеру, до розвитку невротичних, психосоматичних та психічних захворювань.

Важливим моментом є визначення працездатності працівників поліції протягом служби. У процесі служби працівників системи правопорядку і військовослужбовців Національної гвардії України професійна придатність їх за станом здоров'я з'ясовується при проведенні диспансеризації, а саме обов'язковий щорічний оглядів.

Основний зміст. Стан здоров'я не є величиною стабільною. Наприклад, він може різко змінитися убік

погіршення. У теперішній час клініко-психопатологічний, тобто функціональний метод, безпосередньо не співвідноситься з вивченням субстрату, залишається в психіатрії основним для постановки діагнозу [342; 343; 348]. Тому в діяльності лікувально-профілактичних установ системи МВС України проводиться активне спостереження за фізичним і психічним, психологічним станами здоров'я працівників органів і підрозділів, особливо оперативного-розшукової діяльності.

Диспансеризація є комплексом соціально-економічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на охорону й поліпшення здоров'я працівників МВС, військовослужбовців Національної гвардії України, членів їхніх сімей та пенсіонерів.

Щорічним медичним профілактичним оглядам підлягають:

- особовий склад підрозділів системи правопорядку МВС України, військовослужбовці Національної гвардії України;

- поліцейські, які працюють зі шкідливими речовинами й несприятливими промисловими чинниками, водії транспортних засобів, працівники установ громадського харчування, побутового обслуговування, медичних і дитячих закладів;

- особи, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, працівники системи МВС України та члени їхніх сімей, які проживають на радіоактивно забруднених територіях;

- інваліди й учасники війни, а також прирівняні до них категорії осіб.

Профілактичні медичні огляди з подальшим проведенням у необхідних випадках оздоровчих заходів необхідно розглядати як диспансеризацію здорових і практично здорових людей.

Диспансерний метод є одним з основних у діяльності лікувально-профілактичних закладів системи МВС України і полягає в активному спостереженні за фізичним станом і збереженням здоров'я працівників системи правопорядку, військовослужбовців Національної гвардії та інших контингентів, вивченні й поліпшенні умов роботи й побуту, а також у запобіганні захворюванням шляхом проведення відповідних лікувально-профілактичних, санітарно-гігієнічних і соціальних заходів. Особливо це стосується працівників з оперативного-розшуковою функцією діяльності, у котрих служба є досить напруженою.

Проведення обов'язкових щорічних психіатричних та психологічних профілактичних оглядів потребує обстеження великих контингентів осіб за короткий період часу.

Як стверджує більшість авторів, основні методики, які в теперішній час використовуються, за різними причинами недостатньо задовольняють вимогам практики. Серед істотних недоліків психодіагностичних методів найбільш серйозними уявляються неоднорідність теоретичних позицій, що послужили підставою для розроблення того чи іншого методу, і залежність інтерпретації результатів від належності дослідника до тієї чи іншої школи; складність в обробленні (проективні методи); громіздкість і відсутність відповідної до сучасного рівня науки системи обробки (MMPI, опитувач Кетелла). Тому в нашій роботі було використано також методи експрес-діагностики.

Перш за все при проведенні даного заходу необхідно виявити прояви таких станів, як невротизація, психопатизація і схильність до них, тому що професійні навантаження найчастіше призводять саме до виникнення та розвитку пограничних станів нервово-психіатричної патології.

Усі ці завдання потребують використання експрес-методів, які при їх простоті однаково є обґрунтованими та чуттєвими і забезпечують обстеження одночасно значних контингентів осіб, а саме працівників поліції. Для цього часто використовуються методики визначення PEN (рівень невротизації і психопатизації) і РНП (рівень невротизації і психопатизації), а саме для визначення рівня психопатизації й невротизації. У зв'язку із цим в 1974 р. був складений і апробований опитувач, призначений для визначення рівня невротизації і психопатизації (РНП).

Як теоретична база при створенні цих методик були використані принципи теорії розпізнавання образів, що виникла і розвивалася в останні роки в рамках кібернетики. Застосування цієї теорії виявилось успішним. Теорія розпізнавання образів розглядає завдання конструювання вирішального правила для класифікації спостережень заданій сукупності відомих прикмет для кожного спостереження. Вирішальне діагностичне правило виробляється на підставі аналізу зразків спостереження, для яких із високою надійністю визначена приналежність до діагностичних класів (тому що "навчальна" вибірка). Такий підхід дає можливість розроблення оптимальних психологічних методик, спрямованих на виконання конкретних, практично важких діагностичних завдань. При цьому, на відміну від традиційних методів, формалізується не тільки процес виміру особистісних властивостей, але й сам процес прийняття діагностичного рішення, що у свою чергу, дозволяє отримати більшу діагностичну інформацію з отриманих даних у порівнянні з традиційними методами.

Вирішальне правило є дискримінантною функцією, що обчислюється для конкретних значень прикмет конкретного класифікованого об'єкта. Отримане значення дискримінантної функції рівняється із граничними значеннями, на підставі чого робиться висновок про належність об'єктів до того чи іншого класу.

Одним із найбільш поширених і простих для реалізації методів розпізнавання образів є побудова лінійних дискримінантів. Дискримінатори такого виду являють собою алгебраїчну суму діагностичних коефіцієнтів, які відповідають окремим значенням використовуваних прикмет. У даній роботі було використано лінійний дискримінатор із діагностичними вагами, які являють собою логарифм відношення правдоподібності. Цей метод отримав назву неоднорідної послідовності статистичної процедури.

Ефективність правила класифікації зростає при відборі найбільш діагностично інформованих ознак, яка в даному дослідженні здійснювалася на основі міри інформаційної розбіжності.

Нами були проаналізовані результати психологічного обстеження (скринінг-діагностики) за допомогою методики РНП (рівень невротизації й психопатизації) працівників кримінальних та оперативних підрозділів, а також слідчих підрозділів за два періоди (у 2001-2002 рр. і у 2011-2012 рр.), середні значення яких представлені в таблиці.

Середньостатистичні значення рівня невротизації та психопатизації за методикою РНП обстеженого контингенту.

№ п/п	Підрозділ	Рік обстеження	Кількість обстежених	Середні значення РНП		
				Д	Н	П

1	БПОП (СПШР)	2002	110	1	49	4
2	СП "Титан"	2001	39	1	68	1
3	Слідчі	2001	30	6	52	8
4	Б П О П (колишній "Грифон")	2008	25	1	62	2
5	Б П О П (СПШР)	2010	70	2	79	5
6	Слідчі	2012	60	2	61	5

Згідно з показниками скринінг-діагностики, котрі були проведені нами, (рівня невротизації й психопатизації) психологічні особливості виглядали в такий спосіб.

Для цієї мети ми використовували й інші методики. Приміром, опитувач стану агресії Басса-Дарки. Методика призначена для виявлення показників і форм агресії.

Агресивність - властивість особистості, що характеризується наявністю деструктивних тенденцій, в основному в галузі суб'єктно-суб'єктивних відносин. Імовірно, деструктивний компонент людської активності є необхідним у творчій діяльності, тому що потреби індивідуального розвитку з неминучістю формують у людях здатність до усунення й руйнування перешкод, подолання того, що протидіє цьому процесу. Агресивність має якісну і кількісну характеристики. Як і всяка властивість, вона має різний ступінь вираження: від майже повної відсутності до її безмежного розвитку. Кожна особистість повинна мати певний ступінь агресивності. Відсутність її призводить до пасивності, конформності тощо, надмірний розвиток її починає визначати весь вигляд особистості, яка може стати настільки конфліктною, що не буде здатною на свідому кооперацію. Сама по собі агресивність не робить суб'єкта свідомо небезпечним, тому що, з одного боку, існуючий зв'язок між агресивністю і агресією не є обов'язковим, з іншого - сам акт агресії може не набути свідомо небезпечні форми. У життєвій свідомості агресивність є синонімом "зловмисної активності". Однак сама по собі деструктивна поведінка "зловмисністю" не володіє, такою її робить мотив діяльності: цінності, заради досягнення яких активність розвивається. Зовнішні практичні дії можуть бути подібними, але їх мотиваційні компоненти прямо протилежними. Виходячи із цього, можна поділити агресивні прояви на два основні типи: перший - мотиваційна агресія як самоцінність, другий - інструментальна агресія як засіб (припускаючи при цьому, що і та, і інша можуть проявлятися як під контролем свідомості, так і поза ним, і сполучені з емоційними переживаннями (гнів, ворожість). Практичних психологів більшою мірою повинна цікавити мотиваційна агресія як прямий прояв реалізації деструктивних тенденцій характерних особистості. Визначивши рівень таких деструктивних тенденцій, можна з великим ступенем імовірності прогнозувати можливість прояву відкритої мотиваційної агресії. Однією з подібних діагностичних методик є опитувальник Басса-Дарки, розроблений в 1957 р. і представлений в адаптації А.К. Осницького.

Користуючись даною методикою, необхідно пам'ятати, що агресивність як властивість особистості і агресія як акт поведінки можуть бути зрозумілі в контексті психологічного аналізу мотиваційно-вольової сфери особистості. Тому опитувачем Басса-Дарки слід користуватися в сукупності з іншими методиками: особистісними тестами психічних станів (Кеттелл, Спілбергер), проективними

До нової концепції юридичної освіти

методиками (Люшер) та ін.

Науковці розглядали такі форми агресії.

1. Використання фізичної сили проти іншої особи - фізична агресія.

2. Вираження негативних почуттів як через форму (сварка, лемент, вереск), так і через зміст словесних звернень до інших осіб (погроза, прокльони, лайка) - вербальна агресія.

3. Використання обхідним шляхом направлених проти інших осіб пліток, жартів і прояву ненаправлених, неупорядкованих вибухів люті (у лементі, тупанні ногами і т.ін.) - непряма агресія.

4. Опозиційна форма поведінки, котра направлена звичайно проти авторитету й керівництва, яка може наростати від пасивного опору до активних дій проти вимог, правил, законів - негативізм.

5. Схильність до роздратування, готовність при найменшому збудженні вилитися в запальності, різкості, брутальності - роздратування.

6. Схильність до недовіри й обережного ставлення до людей, виникає з переконання, що оточуючі мають намір заподіяти шкоду - підозрілість.

7. Прояви заздрості і ненависті до оточуючих, зумовлені почуттям гніву, невдоволення кимось або всім світом за дійсні або уявні страждання - образа.

8. Ставлення до себе й оточуючих, які виникають із можливого переконання самого себе в тому, що він є поганою людиною, робить все недобре: шкідливо, злобно або безсовісно, - аутоагресія, або почуття провини.

Працівники підрозділу БПОП (30 осіб) і працівники слідчих підрозділів (30 осіб) були обстежені за допомогою методики Басса-Дарки. Обстеження проводилося в 2010 р. Усереднені дані наведені в таблицях 2 і 3.

Таблиця 2 Усереднені дані працівників-слідчих за методикою Басса-Дарки

Середні значення	Фіз	Верб	Непр	Нег	Роз	Під	Обр	ПП	ІА	ІВ
	4,0	7,1	4,6	1,7	2,7	3,6	3,3	4,1	4,2	3,2

Таблиця 3

Усереднені дані працівників БПОП(СПШР) за методикою Басса-Дарки

Середні значення	Фіз	Верб	Непр	Нег	Роз	Під	Обр	ПП	ІА	ІВ
	5,8	7,8	5,1	2,0	3,7	4,0	3,8	5,5	5,5	3,6

Висновки.

При проведенні обстеження за методиками РНП та тесту Басса-Дарки понад 6-ти років служби у працівників системи правопорядку підрозділів спеціального призначення показники деяких станів змінилися таким чином. Виявлено значно підвищений рівень невротизації, або він перебуває в зоні невизначеності, що свідчить про недостатню компенсацію психологічного стану даних працівників МВС.

У працівників системи правопорядку підрозділів спеціального призначення самооцінка була близька до адекватної. Показник рівня психопатизації перебував у зоні невизначеності, але близький до норми. Показник рівня невротизації - 68, трохи високий, що говорить про установочну поведінку, бажання приховати проблеми. Показник рівня психопатизації перебував у зоні невизначеності.

При проведенні таких же обстежень ще понад 3 роки, а саме у 2010 р. значно підвищився рівень невротизації (49 - у 2002 р., 79 - у 2010 р.). Самооцінка близька до адекватної. Високий показник за шкалою невротизації свідчить про бажання видатися спокійним, звернути

увагу оточуючих на відсутність проблем, приховати дратівливість і невдоволення ситуацією. Рівень психопатизації перебуває в зоні невизначеності.

Для працівників - слідчих при проведенні скринінг-діагностики характерним було те, що самооцінка завищена, а це, у свою чергу, ставить під сумнів нормативні показники рівнів невротизації і психопатизації, що говорить про установчу поведінку.

При обстеженні понад 10 років у працівників слідчих підрозділів самооцінка адекватна. Спокійні. Прагнення додержуватися загальноприйнятих норм і вимог. Соціально адаптовані.

Показники психологічних станів за методикою Басса-Дарки практично не відрізняються у працівників спеціальних підрозділів та слідчих.

У працівників підрозділів спеціального призначення, як і в працівників слідчих підрозділів превалювала вербальна агресія, непряма агресія і почуття провини також виявилися вище середніх значень. Негативізм і дратівливість згідно з даною методикою для працівників підрозділів спеціального призначення не характерні.

Такі риси особистості, як негативізм і дратівливість, для них не характерні, тобто можна зробити висновок, що вищевказані риси не залежать від виду службової діяльності працівників системи правопорядку.

У цій роботі ми намагались показати на протязі служби працівників різних підрозділів результати вивчення деяких характеристик особистості як, приміром, конфліктність, тривожність, емоційність, агресивність, контроль особистості над ситуацією й інші, які впливають на поведінку особистості в тих чи інших умовах, особливо для працівників з оперативно-розшуковою функцією діяльності.

Література

- Абабков В.А. Адаптація до стресу / В.А. Абабков, М. Перре. - СПб.: Пітер, 2009.
- Барко В.И. Профессионально-значимые индивидуально-психологические особенности руководителей ОВД // Психодиагностика в правоохранительных органах. - 2013. - №2. - С. 10-14.
- Васильев В.Л. Системный профессиографический подход к подбору и расстановке кадров правоохранительных органов // Материалы междунар. научн. практ. конф. СПб., 1995. - С. 65-70
- Решетников М.И. Психическая травма. История вопроса / М.И. Решетников // Психотерапия. - 2010. - №1. - С. 86-95.
- Супрун Д.М. Ставлення до здоров'я як один із найбільш вагомих психологічних факторів становлення особистості / Д.М. Супрун // Юридична психологія та педагогіка. - 2010. - №2 - С. 92-98.
- Ширяев Д.А. Психологические механизмы вероятностного прогнозирования. - Рига: Зинатне, 1986. - 141 с.
- Whitlock, F. A. : The aetiology of hysteria. Acta psychiat. scand. 43 (1967), 144-162.
- Willi, J. : Zur Psychopathologie der hysterischen Ehe. Nervenarzt 41 (1970), 157.

Чухраєва Г. В.,

кандидат медичних наук, начальник Центру психіатричної допомоги та професійного психологічного відбору ДУ "Територіальне медичне об'єднання МВС по Харківській області", м. Харків
Надійшла до редакції: 13.04.2017